

Oponentský posudek rigorózní práce

Výuka syntaxe na měšťanských školách v první polovině 20. století

Autor: Alena Novotná

Alena Novotná si vybrala za téma svoji rigorózní práce *Výuka syntaxe na měšťanských školách v první polovině 20. století* analýzu vývoje pojetí jedné ze složek obsahu učiva vyučovacího předmětu český jazyk na měšťanských školách, a sice tematického celku syntaxe českého jazyka. V rigorózní práci navázala na svou práci diplomovou (*Výuka syntaxe žáků školy měšťanské v letech 1918–1953*, obhájeno na katedře českého jazyka UK-PedF v květnu 2005). Původní téma sice na jednu stranu časovým vymezením sledované problematiky zúžila, na straně druhé ovšem práci rozšířila o výzkum důležitých pramenných materiálů, čímž původní výzkum prohloubila. Pro dané téma shromáždila veškerou hlavní lingvodidaktickou odbornou literaturu. Historický výzkum prováděla metodou obsahové analýzy dobových edukačních produktů, zejména legislativních dokumentů, kurikulárních materiálů, vybraných učebnic českého jazyka a mluvnic češtiny a nejužívanějších dobových metodik.

Autorka si v úvodu práce stanovila výzkumné cíle, které se jí podařilo naplnit. Problematiku zcela správně neposuzovala izolovaně, ale v úzkém vztahu k ústavům pro vzdělání učitelek a učitelů (později učitelským ústavům), na nichž byli vzděláváni učitelé nižších stupňů škol. Zvolila vhodné výzkumné metody, pouze **prosím, aby při obhajobě blíže přiblížila orální výzkumnou metodu, kterou v textu jen zmiňuje.**

V úvodu práce se autorka musela vyrovnat s některými termíny, ať už z oblasti školské jazykovědné terminologie nebo z oblasti pedagogiky a školské správy, které buď zcela vymizely, anebo mají v současnosti jiný obsah. Takovým problémem je jistě i označení vyučovacího předmětu ovlivněné oficiální státní ideou čechoslovakismu: zajímavá by byla i paralela do období před rokem 1918 (např. v učebních osnovách z roku 1907). Prosím, aby ji autorka při obhajobě stručně představila. Za užitečnou pokládám kapitolu o používané syntaktické terminologii – pracné muselo být zejména induktivní vyvozování obsahů původních jazykovědných termínů. Velmi přínosné proto je vytvoření glosářů jazykovědných termínů užívaných v jednotlivých učebnicích.

V teoretických kapitolách autorka nastínila vývoj měšťanské školy v období Rakouska-Uherska a v meziválečném období, zejména s přihlédnutím k reformním snahám v meziválečném školství. Shrnula dosavadní výzkumy o vývoji vyučování českému jazyku,

příčemž podtrhla zejména „věčný“ boj mezi gramatickou a agramatickou koncepcí jazykového vyučování.

Výzkumná část spočívá zejména na třech pilířích: na pečlivé obsahové analýze 1. legislativních dokumentů, 2. dobových metodických příruček, 3. nejčastěji užívaných učebnic českého jazyka pro měšťanské školy.

Kromě přehledně představených legislativních dokumentů, které vytvářely pro vyučování češtině více či méně závazný rámec (1.), si autorka všimla didakticko-metodických postupů při výuce syntaxe, tak jak je navrhovaly dobové metodiky (2.). Tato kapitola je zcela vyčerpávající – předkládá analýzu všech významnějších metodik, které sloužily učitelům nižších typů škol: ať už to byly ve své době frekventované *Základy metodiky jazyka českého na českých školách národních* Karla Nováka, anebo starší metodiky Tomáše Glose či Engelberta Rufera.

V části věnující se obsahové analýze učebnic (3.) Alena Novotná zpracovala často užívané učebnicové řady daného období – učebnice J. Müllera a učebnice L. Žofkové a B. Tožičky. Nespokojuje se se statickým pohledem, nýbrž učebnice posuzuje ve vývoji, prostřednictvím jednotlivých jejich vydání, a zachycuje změny, k nimž v dílčích úpravách došlo. Velmi dobré jsou tabulky srovnávající obsah učiva předepsaný učebními osnovami s učivem obsaženým v jednotlivých učebnicích (str. 68n.), dokonce bych u nich uvítala rozsáhlejší komentář. **Prosím proto, aby autorka tabulky krátce glosovala při obhajobě.**

V závěru práce Alena Novotná poskytuje shrnutí a komparaci získaných poznatků a stanovuje i svoje výzkumné záměry a výhledy do budoucna.

Autorka prokázala schopnost kritického hodnocení primárních pramenů (výstižné komentáře se nacházejí mimo jiné na str. 46, 47, 90 aj., upozorňuje na rozpory mezi ministerskými výnosy a vžitou školskou praxí, např. str. 62 a další). Její pojednání není pouhou deskripcí, proto je škoda, že některé zajímavé jevy popisované v dobových citátech bez komentáře zůstaly (např. str. 53–54, str. 67 – jakou odpověď asi očekával autor učebnice na otázku: *Čtěte věty jednoduché a souvětí a povězte, jak vznikla?*). Některé prezentované citáty, ačkoliv dobře vybrané a zajímavé, by mohly být omezeny ve prospěch vlastních komentářů a závěrů autorky (mám na mysli zejména případy, kdy se – např. v učebnicích – vykládá několikrát týž nebo obdobný jev, str. 77–78 aj.). Poučná je identifikace kořenů některých nepřesných pouček a zjednodušení, které ve školské praxi někdy přežívají až do současnosti – např. *shoda podmětu s přísudkem...* (str. 93).

Seznam užití literatury je vyhovující, jen místy by ho bylo potřeba upravit. Některé publikace uváděné v textu RP zřejmě nedopatřením v seznamu literatury scházejí (vše

vyznačeno v rukopise). Užitou literaturu by bylo možné rozšířit ještě o některé studie zabývající se jazykovým vyučováním v dané době, např. o studie M. Poláka.

Alena Novotná dodržuje spisovnou jazykovou normu a pravopisnou kodifikaci, rigorózní práce je psána kultivovaným jazykem. Jen občas se vyskytují drobné formulační nedostatky a překlepy. Zmíněná opomenutí – jsou v práci vyznačena – mají s ohledem na rozsah a pracnost předkládané studie povahu detailu. Práce má promyšlenou výstavbu a přehledné vertikální členění.

Veškeré drobné připomínky jsou vyznačeny přímo v textu RP.

Prosím, aby autorka při obhajobě odpověděla na otázky vznesené v posudku. Dále nabízím tyto podněty k diskusi:

- 1) Lze podle dobových materiálů usoudit, že by některý doporučený metodický postup při výuce syntaxe ve vyučovací praxi zřetelně dominoval?
- 2) Lze z dobových materiálů usoudit, který ze syntaktických jevů činil někdejšími žákům nejvýraznější obtíže?
- 3) Které z nabízených metodických postupů, příp. cvičení obsažených v učebnicích pokládá za inspirativní i pro současnost?

Všechny uváděné připomínky jsou motivovány předpokladem, že autorka bude ve své badatelské činnosti na tomto poli pokračovat, a mají proto za cíl další zkvalitnění předkládané, již nyní kvalitní rigorózní práce.

Práce Aleny Novotné *Výuka syntaxe na měšťanských školách v první polovině 20. století* plně vyhovuje nárokům kladeným na rigorózní práci, a doporučuji ji tedy k obhajobě.

PhDr. Martina Smejkalová, Ph.D.

V Praze 30. 1. 2006